

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת בשלח, תשע"ד
מספר 1051

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

על הצעקה וההשתקה שקדמו לקריעת ים סוף

מרדכי מאיר

וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיגוּ אוֹתָם חֲנִימִים עַל הַיָּם כָּל סוֹס רֶכֶב פָּרְעֹה וּפָרָשָׁיו וַחֲיִילוֹ עַל פִּי הַחִירֹת לִפְנֵי בַעַל צַפֶּן: וּפָרְעֹה הִקְרִיב וַיִּשְׁאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסְעֵ אַחֲרֵיהֶם.¹
במילים אלה פותחת התורה את התיאור של אחד מרגעי המתח והפחד הגדולים בתולדות עם ישראל, המתבטאים בביטוי קצר: "וַיִּירָאוּ מְאֹד".²

לתחושת פחד זו מתלוות שתי התנהגויות: האחת "וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'",³ והאחרת: וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה הַמִּבְלִי אֵינְךָ קָבְרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בַּמִּדְבָּר מֵה זֹאת עָשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם: הֲלֹא זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבְרַנּוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר חַדְל מִמְּנוֹ וְנַעֲבֹדָה אֶת מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת מִצְרַיִם מִמִּתְנוֹ בַּמִּדְבָּר.⁴
על אודות הצעקה והיחס בינה ובין הדברים שנאמרו למשה מצינו שתי גישות: אחת רואה בה תפילה, למשל בתרגום המיוחס ליונתן – "וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קְדָם יי'" – פעולה מתוך אמונה, והיא ניגוד מוחלט לדברים שנאמרו למשה "הַמִּבְלִי אֵינְךָ קָבְרִים" וכו'.⁵ והמעידים על חוסר אמונה. גישה אחרת רואה בצעקה תרעומת על ה', כפי שעולה מתרגומו של אונקלוס במקום: "וּזְעִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קְדָם יי'",⁶ ולפי דרך זו דברים אלה הם מעין הקדמה לתלונה אל משה המופיעה בפסוק הסמוך.

לאחר הצגת דברי העם אל משה מביאה התורה את תגובתו: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אֲל תִּירְאוּ הַתִּיַצְבוּ וַיֹּאמֶר אֶת יְשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסִּיפוּ לְרָאֹתָם עוֹד עַד עוֹלָם: ה' יִלְחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תִּתְּרוּ.
קל לראות בדבריו אלה של משה ניסיון לעודד את רוחו של העם הירא, וקשה שלא לשים לב שהמילים שבהן חתם משה את דבריו, "וְאַתֶּם תִּתְּרוּ", נאמרות בהנגדה לצעקה שיצאה מגרונו של העם.
לאחר דבריו אלה של משה איננו שומעים את תגובת העם ואיננו יודעים אם דבריו הרגיעו אותו או לא, אלא מיד מופיע דבר ה' אל משה:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מֵה תִצְעַק אֵלַי דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ: וְאַתָּה הָרַם אֶת מִטְּךָ וּנְטָה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וַיִּבְקְעֵהוּ וַיִּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּפְּשָׁה: וְאֲנִי הִנְנִי מִחֲזֵק אֶת לֵב מִצְרַיִם וַיִּבְאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאַפְכָּדָה בְּפָרְעֹה וַיִּכְלֹ חֲיִילוֹ בְּרֶכְבּוֹ וַיִּפְרָשׁוּ: וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּהַכְּבֹדִי בְּפָרְעֹה בְּרֶכְבּוֹ וַיִּפְרָשׁוּ.⁸
דבריו של ה' למשה כוללים כמה חלקים: הדרישה שמשה לא יצעק, ההוראה למשה שינחה את העם לנסוע, הנחיה למשה שיבקע את הים על ידי הרמת המטה ונטיית היד ותיאור מה שיקרה למצרים בשלב זה.

* ד"ר מרדכי מאיר, ראש החוג לתורה שבעל פה במכללת תלפיות בחולון.

¹ שמ' יד: ט-י.

² שם.

³ שם.

⁴ שם יא-יב.

⁵ הפער הגדול כל כך בין שתי התגובות מוביל את הרמב"ן למסקנה שמדובר בשתי קבוצות שונות בתוך העם. ראו דבריו במקום.

⁶ ר"ב פוזן, פרשגן, שמות ירושלים תשע"ד, עמ' 241.

⁷ שם, יג-יד.

⁸ שם, טו-יח.

החלק הראשון הכולל את המילים "מה תצעק אלי" מעורר שתי שאלות: ראשית, כלל לא הוזכר שמו של צעק, ושנית – גם אם נצא מנקודת הנחה שמו של צעק (אף שלא מסופר לנו על כך), הרי צעקה זו מפתיעה כיוון שבניגוד לעם משה ידע מראש על השתלשלות האירועים.⁹

כמה דרכים הוצעו לפתרון קשיים אלה:

רש"י¹⁰ דן בקושי הראשון בלבד ואומר שאף שלא נזכרה תפילה של משה במפורש הרי האמור עתה מלמד עליה: "למדנו שהיה משה עומד ומתפלל".

אבן עזרא לעומתו מעלה בעקבות השאלה השנייה פירוש שלפיו הפנייה של ה' על אודות הפסקת התפילה לא הייתה פנייה אישית אלא פנייה אליו כמייצג של העם:

מה תצעק י"א כי משה צועק אל השם. וזה איננו נכון כי כבר דבר לו ואכבדה בפרעה, רק נאמר אל משה שהוא כנגד כל ישראל בעבור שצעקו בני ישראל אל ה'.

רמב"ן הולך בדרכו של רש"י אך דן גם בקושי השני ומדייק ואומר:

היה משה צועק ומתפלל, והוא הנכון, כי לא ידע מה יעשה, ואף על פי שאמר לו השם ואכבדה בפרעה, הוא לא היה יודע איך יתנהג, כי הוא על שפת הים והשונא רודף ומשיג, והיה מתפלל שיורנו ה' דרך יבחר.

מכל מקום, אם פשרה של הצעקה הוא תפילה, הרי תגובתו של ה' מפתיעה: וכי מה אמורים העם או משה לעשות בשעה שהם חשים מצוקה?

כמה פתרונות הוצעו לקושי זה:

אונקלוס בחר ככל הנראה בשל קושי זה לחרוג מהמשמעות הפשוטה של המילים ולתרגם "קבילית צלותך". אין כאן ביקורת על התפילה אלא הודעה של ה' שהתפילה התקבלה. ורש"י פירש: "אמר לו הקדוש ברוך הוא לא עת עתה להאריך בתפילה שישראל נתונין בצרה", ובדבריו ביקש ליצור איזון בין הצורך בתפילה ובין הצורך בפעולה ודייק וכתב: "לא עת עתה להאריך".

בדברי רמב"ן מובא הסבר אחר: "וזה טעם מה תצעק אלי, שהיית צריך לשאול מה תעשה ואין לך צורך לצעוק". רמב"ן טוען שדווקא משום שמושה ידע את תכניתו של ה', הרי פנייתו אל ה' הייתה צריכה להיות מתונה וממוקדת ולכלול את השאלה מה יש לעשות עתה ולא לצעוק לחינם.

בעולם החסידי, המחפש דרך קבע לראות את הצד החיובי שבכל מצב, ראו את הדברים בזווית אחרת. ר' יחזקאל מקוזמיר,¹¹ שבשבוע זה חל יום פטירתו, אמר על דבריו של רש"י:

יותר שישראל הם בדיוטא התחתונה למטה בעולם הזה, יותר הם במעלה העליונה למעלה בשמים. זה שאמר לא עת עתה להאריך בתפילה שישראל נתונין בצרה וכיוון שהם בצרה ובדיוטא התחתונה למטה, הם עתה במעלה העליונה בשמים ואין צריכים לתפילה.¹²

לפי דבריו של ר' יחזקאל מקוזמיר, קטיעת התפילה של משה סיבתה שבמצבם של ישראל כלל אין צורך בתפילה, שכן כשהם 'בדיוטא התחתונה בעולם הזה' הרי הם 'במעלה העליונה בשמים' ואין צריכים לתפילה. הוזה אומר, מצבם של ישראל ברגע מסוים זה הופך את התפילה למיותרת ולפיכך "מה תצעק אלי".

⁹ ראו בפסוקים הפותחים את הפרק, שבהם מספר ה' למשה על תכניתו להוביל למצב שבו מצרים ירדפו אחרי ישראל וה' יציל את ישראל.

¹⁰ יד: טו.

¹¹ נולד בתקל"ב. היה תלמידם של רבי יעקב יצחק ה"חווזה" מלובלין, רבי ישראל ה"מגיד" מקוזניץ, רבי יעקב יצחק ה"יהודי הקדוש" מפרשיסחא. נפטר בי"ז בשבט תרט"ז.

¹² דברי ישראל, מכון אשי ישראל ניו יורק תשס"ח, א, עמ' שסא.